

ปัญหาแกมพูชา : ความขัดแย้งระหว่างแกมพูชาประชาธิปไตย
และสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม

ชัยชนะของกองกำลังปฏิวัติแห่งอินโดจีน ในปีค.ศ. 1975¹ ดูเหมือนจะทำให้ภูมิภาคนี้มีเอกภาพทางอุดมการณ์ นักสังเกตุการณ์ต่างคาดหวังกันว่า ระบอบปฏิวัติใหม่โดยเฉพาะอย่างยิ่งแกมพูชาและเวียดนามจะสามารถนำพาประเทศไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้อย่างสันติ แต่ในข้อเท็จจริง เหตุการณ์กลับไม่เป็นดังที่คาดคิดไว้

สำหรับเวียดนาม การดำรงอยู่ของสองประเทศซึ่งเป็นอิสระ และมีอุดมการณ์ในการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมเช่นเดียวกัน เช่น ลาวและแกมพูชา จะเป็นสิ่งที่รับประกันในการสร้างสรรค์สังคมนิยม ดังนั้นแนวคิดเกี่ยวกับ "มิตรภาพและความสัมพันธ์พิเศษ" (special relationship) ระหว่างสามประเทศอินโดจีน คือ ลาว เวียดนาม และแกมพูชา จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นจะต้องกระทำให้เป็นจริง ผลที่ตามมาคือการลงนามในสนธิสัญญามิตรภาพและความร่วมมือ และข้อตกลงเกี่ยวกับการปักปันเขตแดนระหว่างเวียดนามและลาว เมื่อปี ค.ศ. 1977 ที่นครหลวงเวียงจันทน์

ความสัมพันธ์ระหว่างเวียดนามและแกมพูชา หลังปี ค.ศ. 1975 ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของความขัดแย้งอันมีมาในประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะในเรื่องผลประโยชน์แห่งชาติและความขัดแย้งในอุดมการณ์สังคมนิยม จึงนำไปสู่การปะทะกันตามแนวชายแดน สลับกับการเจรจาที่ไร้ผล กลายเป็นอุปสรรคสำคัญในการสถาปนา "ความสัมพันธ์พิเศษ" ระหว่างสองประเทศ ความพยายามในการแสวงหาข้อยุติกรณีพิพาทที่เกิดขึ้นดูจะไร้ผล เมื่อแกมพูชาได้ระดมกำลังตั้งแนวชายแดนด้านตะวันออกซึ่งติดกับเวียดนาม โดยเฉพาะในบริเวณจังหวัดไปรเวง (Prey Veng)² ความขัดแย้ง

¹พรรคคอมมิวนิสต์แกมพูชาได้เข้ามามีอำนาจปกครองแกมพูชา เมื่อ 16 เมษายน ค.ศ. 1975 ขณะที่พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามมีอำนาจปกครองเวียดนามเมื่อ 30 เมษายน ค.ศ. 1975 และพรรคประชาชนปฏิวัติลาว หรือพรรคคอมมิวนิสต์ลาว มีอำนาจปกครองลาวเมื่อ 2 ธันวาคม ค.ศ. 1975

²Paul Isoart, "La Situation au Kampuchea," Revue general du droit international public (janvier-mars : 1983), pp. 46-48.

ระหว่างเวียดนามและกัมพูชานำไปสู่การที่ผู้นำผมแปรประกาศตัดความสัมพันธ์กับฮานอย เมื่อปลายปี ค.ศ. 1977 และถึงขั้นแตกหักเมื่อเวียดนามได้ยกกำลังทหารเข้ารุกราน (aggression) เมื่อปลายปี ค.ศ. 1978 และยึดครอง (occupation) กัมพูชาเมื่อต้นปี ค.ศ. 1979 การรุกรานกัมพูชาของเวียดนามอธิบายได้โดยเหตุผลสองประการคือ ความขัดแย้งทางผลประโยชน์แห่งชาติ (national interest) และความขัดแย้งทางด้านอุดมการณ์ทางการเมือง (political ideology)

ความขัดแย้งทางผลประโยชน์แห่งชาติ (national interest conflict)

กฎหมายระหว่างประเทศยอมรับความมีอำนาจอธิปไตยของรัฐ ผลจากการที่รัฐมีอำนาจอธิปไตยทำให้รัฐเกิดมีความสามารถในการใช้อำนาจรัฐ (jurisdiction) ซึ่งรัฐสามารถใช้อำนาจรัฐเหนือบุคคลและเหนือดินแดน การใช้อำนาจดังกล่าวของรัฐ เป็นการใช้อำนาจแต่เพียงผู้เดียว ปราศจากเงื่อนไขและเป็นภาระทั่วไป ในขณะที่ด้วยกันรัฐประกอบกันขึ้นเป็นสิ่งคมระหว่างประเทศ ดังนั้น การใช้อำนาจของรัฐดังกล่าวจึงต้องอยู่ภายในขอบเขตดินแดนของตนจะใช้นอกขอบเขตดินแดนของตนไม่ได้ เพื่อป้องกันความยุ่งเหยิงอันเกิดจากการใช้อำนาจของรัฐ กฎหมายระหว่างประเทศจึงต้องมีบัญญัติขอบเขตเอาไว้ว่า รัฐสามารถใช้อำนาจอธิปไตยและอำนาจรัฐได้แค่ไหน อย่างไรจึงจะถือว่าอยู่ภายในรัฐของตน ด้วยเหตุนี้กฎหมายระหว่างประเทศจึงมีบทบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องเขตแดนเอาไว้ โดยมีประสงค์จะแบ่งสรรการใช้อำนาจของรัฐต่าง ๆ³

"เส้นเขตแดน" มีความหมายถึงแนวเส้นต่อเนื่องที่ถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อที่แสดงดินแดนซึ่งอยู่ภายใต้เขตอำนาจอธิปไตยของรัฐแต่ละรัฐ แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า รัฐที่ยังไม่ได้ทำการกำหนดเส้นเขตแดนให้แล้วเสร็จสมบูรณ์ ตลอดแนวพรมแดนของตนจะขาดองค์ประกอบของความ เป็นรัฐ เพราะรัฐอาจมีขึ้นมาจากการใช้อำนาจอธิปไตยที่แท้จริงของรัฐเหนือดินแดน ซึ่งสามารถ

³ ชุมพร บัจจุสานนท์, ทฤษฎีและกระบวนการวิภาษกฎหมายระหว่างประเทศ, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (กรุงเทพฯ : 2531), หน้า 1.

กำหนดได้ แม้ว่าจะยังมีได้มีการกำหนดเส้นเขตแดนที่แน่นอนให้สมบูรณ์ก็ตาม⁴ เขตแดนและเขตอำนาจรัฐจึงเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นควบคู่กัน เขตแดนของรัฐเป็นทั้งเครื่องชี้แสดงและจำกัดขอบเขตของการใช้อำนาจส่วนใหญ่ของรัฐในสังคมนระหว่างประเทศปัจจุบัน เมื่อแนวคิดที่กำหนดให้เส้นเขตแดนเป็นสิ่งที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ระหว่างประเทศของรัฐได้เกิดขึ้นมาในคริสต์ศตวรรษที่ 18 และความสัมพันธระหว่างรัฐได้เพิ่มพูน กฎหมายระหว่างประเทศจึงต้องพัฒนาตามสังคมนระหว่างประเทศด้วย โดยการกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อบัญญัติวิธีการซึ่งรัฐอาจครอบครอง และมีอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนของตนไว้ เช่น หลักการครอบครองหรือการใช้อำนาจรัฐเหนือดินแดนนั้นอย่างแท้จริง (effectiveness principle)

ในหลักการปัจจุบันของกฎหมายระหว่างประเทศได้จำแนกการได้มาซึ่งดินแดนของรัฐออกได้เป็น 2 กรณี คือ การเข้าครอบครองโดยพฤตินัย และการเข้าครอบครองโดยนิตินัย⁵

การได้มาซึ่งดินแดนของรัฐโดยการเข้าครอบครองโดยพฤตินัย

เป็นวิธีการซึ่งมหาอำนาจเคยใช้เพื่อขยายอาณาเขตของตน โดยถือว่าดินแดนที่ปราศจากระบบการปกครองแบบสากลเป็นดินแดนที่ไม่มีเจ้าของ (res nullius) และยังรับรองด้วยว่าดินแดนที่ถูกยึดครองอย่างสมบูรณ์ (debellatio) และการครอบครองดินแดนใกล้เคียงกับดินแดนหลักที่ให้อธิปไตยเหนือดินแดนแก่รัฐนั้น และเนื่องจากบรรดามหาอำนาจต่างพยายามขยายอิทธิพลของตนออกไปในดินแดนของประเทศต่าง ๆ ที่ประชุมนานาชาติ ณ กรุงเบอร์ลิน ปี ค.ศ. 1885 จึงกำหนดเงื่อนไขของการได้มาซึ่งดินแดนที่ไม่มีเจ้าของ เพื่อป้องกันมิให้มีการประกาศอธิปไตยเหนือดินแดนของชนชาติอื่นได้อย่างเสรี ที่ประชุมได้ยึดองค์ประกอบของรัฐ กล่าวคือ ดินแดน ประชากร และการปกครองหรือการแสดงออกอำนาจอธิปไตยของผู้ปกครองเหนือดินแดนนั้น มาเป็นเงื่อนไขของการครอบครองดินแดนเหล่านั้นคือ

การแสดงออกซึ่งอำนาจอธิปไตยอย่างแท้จริงของรัฐผู้อ้างการครอบครองดินแดน กล่าว

⁴ คำพิพากษาศาลผสมเยอรมัน-โปแลนด์ คดี Deutsche Continental Gesellschaft, Recueil T.M., IX, p. 336 อ้างโดย วีระพันธุ์ วัชรากิตย์, กฎหมายระหว่างประเทศ, เอกสารการสอนชุดวิชา หน่วยที่ 1-6 สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2529), หน้า 120.

⁵ วีระพันธุ์ วัชรากิตย์, อ้างแล้ว, หน้า 115.

คือ รัฐผู้ครอบครองจะต้องมีและสามารถใช้อำนาจอธิปไตย เช่น อำนาจการบริหารได้อย่างแท้จริง ภายในดินแดนที่ตนอ้างอธิปไตย ถึงแม้การใช้อำนาจนั้นจะไม่สมบูรณ์ก็ตาม ดังที่ อนุญาโตตุลาการได้ตัดสินคดีตัวอย่างในเรื่องนี้ คือ คดีเกาะพาลมัส (Island of PLAMAS)^๑ นอกจากนั้น รัฐผู้เข้าครอบครองดินแดนจะต้องแสดงออกซึ่งเจตนาให้รัฐอื่น ๆ ทราบโดยการส่งหนังสือแจ้งให้ทราบ แม้หลักการข้อนี้จะถูกเพิกถอนไปแล้ว โดยอนุสัญญาแซงต์ แซร์แมน (Saint Germain) ฉบับลงวันที่ 10 กันยายน ค.ศ. 1919 แต่รัฐผู้เข้าครอบครองก็ยังพอใจที่จะแสดงออกในเรื่องนี้เพื่อความมั่นใจของตนเอง

การครอบครองดินแดนที่อยู่ข้างเคียงกับดินแดนหลักของรัฐนั้น โดยอัตโนมัติ บนพื้นฐานของทฤษฎีความเป็นหนึ่งเดียวของดินแดน ซึ่งวิธีนี้เป็นภาวตีความอย่างกว้างขวางของทฤษฎีการครอบครองดินแดนอย่างแท้จริง กล่าวคือรัฐมีอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนหลัก (main territory) จะมีสิทธิครอบครองดินแดนที่เป็นส่วนต่อเนื่อง โดยอาศัยหลักเดียวกับทฤษฎีเรื่องส่วนควบในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และโดยลักษณะภูมิศาสตร์แล้ว ไม่อาจแบ่งแยกได้จากดินแดนหลักนั้น เช่น การขยายอำนาจอธิปไตยของรัฐชายฝั่งไปสู่บรรดาเกาะหรือหมู่เกาะที่อยู่ในบริเวณทะเลอาณาเขต (territorial waters) ของตน หรือในกรณีที่รัฐตกลงให้ใช้ร่องน้ำลึกเป็นเขตน่านน้ำเพื่อการเดินเรือ (thalweg) เป็นเส้นเขตแดนในลำน้ำระหว่างประเทศ หากลำน้ำนั้นเปลี่ยนเส้นทางเดินโดยธรรมชาติ จนทำให้เกาะกลางลำน้ำมีอยู่ก่อนแล้วกลับไปอยู่ในดินแดนของรัฐอีกรัฐหนึ่ง ถ้าไม่มีข้อตกลงปักปันเขตแดน รัฐนี้ย่อมจะได้อธิปไตยเหนือเกาะดังกล่าวโดยอัตโนมัติด้วย

นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงเส้นทางเดินของลำน้ำที่ใช้เป็นเส้นเขตแดนอย่างค่อยเป็นค่อยไป (gradual erosion) ก็อาจทำให้รัฐได้หรือเสียดินแดนเพิ่มขึ้นโดยอาศัย ทฤษฎีการครอบครองดินแดนที่มีส่วนต่อเนื่องออกไปจากดินแดนหลักของรัฐนั้น (accretion) ด้วยดังคำพิพากษาของศาลสูงสุดของสหรัฐอเมริกา ได้อาศัยพื้นฐานจากหลักกฎหมายระหว่างประเทศในเรื่องการใช้ลำน้ำเป็นเส้นเขตแดนมาตัดสินคดีระหว่างมลรัฐลุยเซียนากับมลรัฐมิสซิสซิปปี (Louisiana

^๑PCA; Recueil des sentences arbitrales tome II, (p. 854) อ้างแล้ว, หน้า 115 (รัฐไม่อาจอ้างอธิปไตยเหนือเกาะซึ่งอยู่นอกทะเลอาณาเขตของตน โดยอาศัยเหตุผลแต่เพียงว่าดินแดนหลักของตนอยู่ใกล้กับเกาะนั้นมากกว่ารัฐอื่น ๆ)

V. Mississippi) ซึ่งเป็นข้อพิพาทภายในประเทศที่เกิดขึ้นในระหว่างปี ค.ศ. 1823 ถึง ค.ศ. 1912 น้ำในแม่น้ำมิสซิสซิปปีได้ค่อย ๆ พัดพาเอาดินตะกอนไปทับถมที่ฝั่งของมลรัฐหลุยเซียนา พื้นที่ซึ่งนอกจากฝั่งของมลรัฐหลุยเซียนาย่อมจะต้องอยู่ภายใต้เขตอำนาจของมลรัฐหลุยเซียนาด้วย⁷

การยึดครองอย่างสมบูรณ์ (debellatio) การครอบครองรัฐเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากการใช้อำนาจปกครองเหนือดินแดนอย่างแท้จริง ดังนั้นรัฐจึงอาจเข้าครอบครองดินแดนของอีกรัฐหนึ่งได้โดยการใช้กำลัง ในคดีกรีนแลนด์ตะวันออก (Eastern Greenland) ศาลประจำยุติธรรมระหว่างประเทศ ได้ตัดสินไว้ว่า "อำนาจอธิปไตยของรัฐหนึ่งอาจสูญหายไปไม่ได้ ถ้ามีสงครามระหว่างรัฐทั้งสอง และรัฐใดรัฐหนึ่งแพ้สงคราม"⁸ เนื่องจากรัฐแห่งความเป็นจริงเป็นหลักสำคัญของกฎหมายระหว่างประเทศ นักนิติศาสตร์จึงไม่อาจปฏิเสธได้ว่ารัฐใดรัฐหนึ่งอาจจะสลายตัวรวมกับรัฐผู้ชนะสงคราม โดยมีข้อแม้ว่าอำนาจอธิปไตยของรัฐเดิมจะต้องถูกทำลายอย่างสิ้นเชิง และมีการกีดขวางมิให้มีการก่อตั้งรัฐบาลของรัฐผู้แพ้สงครามด้วยในเวลาเดียวกัน⁹ ดังนั้นเมื่อรัสเซียรวมเยอรมันหลังปี ค.ศ. 1806 และเมื่อเยอรมันนี้เป็นฝ่ายปราชัยในสงครามโลกครั้งที่สอง ในกรณีที่รัฐผู้แพ้สงครามสามารถตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นในต่างประเทศเพื่อช่วงชิงอำนาจกลับมา รัฐผู้ชนะไม่อาจใช้ทฤษฎีนี้เพื่ออ้างกรรมสิทธิ์เหนือดินแดนของรัฐผู้แพ้สงครามได้อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากผู้แพ้สงครามยังมีได้สูญสลายไปโดยสิ้นเชิง จึงเป็นการยึดครองดินแดนชั่วคราวโดยกำลังเท่านั้น อย่างไรก็ตามเนื่องจากรัฐสมาชิกขององค์การสหประชาชาติได้ตกลงที่จะหลีกเลี่ยงการทำสงคราม โดยหลักการแล้ว การได้มาซึ่งดินแดนของรัฐโดยวิธีนี้ เช่น ในการผนวกเอธิโอเปียเข้าเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนอิตาลี ตามประกาศลงวันที่ 9 พฤษภาคม ค.ศ. 1936 จึงเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายระหว่างประเทศ โดยเฉพาะตามมาตรา 2(4) ของกฎบัตรสหประชาชาติ

⁷Supreme court : Louisiana V. Mississippi (1931) Greig "International Law" 2nd ed., (1972) London, Buterworths, 1970), p. 129.

⁸Eastern Greenland PCIJ Serie A/B, No. 53 (p.47).

⁹สหรัฐอเมริกาตัดค้านแนวคิดนี้ ดู Reuter "Droit international public" op. cit., p. 144.

การได้มาซึ่งดินแดนของรัฐโดยการเข้าครอบครองโดยนิตินัย

รัฐอาจครอบครองดินแดนได้โดยผลของกฎหมาย เช่น การทำความตกลงระหว่างประเทศ โดยคำตัดสินของศาลระหว่างประเทศ หรือโดยข้อมติขององค์การระหว่างประเทศต่าง ๆ ในทุกกรณี วิธีการเหล่านี้จะไม่ก่อให้เกิดการโอนอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนของรัฐหนึ่ง ไปสู่อำนาจอธิปไตยของอีกรัฐหนึ่งโดยอัตโนมัติ เนื่องจากการแสดงออกซึ่งอำนาจอธิปไตยของรัฐเหนือดินแดน ซึ่งรัฐได้มาโดยวิธีการข้างต้นอาจกระทำได้เพียงทางเดียว คือการใช้อำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนนั้นอย่างแท้จริง ซึ่งการได้มาซึ่งดินแดนของรัฐโดยผลของกฎหมายแบ่งได้เป็น 2 กรณี คือ การได้มาซึ่งดินแดนโดยบทบัญญัติของความตกลงระหว่างประเทศ และโดยคำพิพากษาของศาลระหว่างประเทศ

เกี่ยวกับผลประโยชน์แห่งชาติ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างเวียดนามและกัมพูชาสามารถอธิบายได้ด้วยความสามารถตกลงกันไม่ได้เกี่ยวกับการปักปันเส้นเขตแดน และปัญหาทางยุทธศาสตร์เกี่ยวกับความมั่นคงของเวียดนาม

2.1 ปัญหาเกี่ยวกับการปักปันเส้นเขตแดน (demarcation)

ความขัดแย้งระหว่างเวียดนามและกัมพูชาเป็นรูปธรรมที่แสดงถึงข้อพิพาทที่มีมาช้านานระหว่างสองประเทศในประเด็นพื้นฐานหลายประเด็นที่ไม่อาจให้ข้อสรุปได้ง่าย ๆ ว่าเป็นข้อพิพาทเรื่องพรมแดน แต่อย่างไรก็ตาม จุดเริ่มต้นของความขัดแย้งก็คือข้อพิพาทในปัญหาพรมแดน

พรมแดนกัมพูชา-เวียดนาม ถูกกำหนดขึ้นโดยเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส สมเด็จพระนโรดมสีหนุ (Norodom Sihanouk) ได้ตั้งข้อสังเกตอย่างมีเหตุผลเกี่ยวกับปัญหาดังกล่าวว่าเป็นมรดกทางประวัติศาสตร์แห่งความผิดพลาดของการปกครองโดยต่างชาติ¹⁰ แนวความคิดตะวันตกที่ได้กำหนดเส้นเขตแดน บนพื้นฐานความต้องการสร้างความมั่นคง ซึ่งมุ่งที่การป้องกันการรุกราน

¹⁰ Etudes Cambodgiennes, No. 10, avril-juin 1967, (Phnom-Penh), pp. 16-17, อ้างโดย Tran Van Minh, "La Frontiere du Cambodge et du Vietnam", Revue Juridique et Politique Independance et Cooperation, No. 2 (avril-juin 1978), p. 667.

จากภายนอก โดยมีได้คำนึงถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ถูกนำมาเป็นบรรทัดฐานในการใช้กำหนดเส้นเขตแดนระหว่างกัมพูชาและเวียดนาม ในสมัยที่ฝรั่งเศสเข้ามามีอิทธิพลในอินโดจีน การปักปันเส้นเขตแดนฝรั่งเศสคำนึงถึงเฉพาะประโยชน์ของตนแต่ฝ่ายเดียว ขณะที่กัมพูชาก็ได้ประท้วงมาโดยตลอด และสิ่งที่ทำได้คือ พยายามให้เสียผลประโยชน์ให้น้อยที่สุด

แนวคิดของฝรั่งเศสในการปักปันเขตแดนเวียดนาม-กัมพูชา โดยอาศัย "หลักการเส้นเขตแดนธรรมชาติ" เฉพาะอย่างยิ่งแม่น้ำ ซึ่งง่ายต่อการเปลี่ยนเส้นทางเดิน การเคลื่อนย้ายแหล่งทำกินของประชากรเขมรและเวียดนามที่ขาดการควบคุม ทำให้เกิดความไม่กระจ่างชัดว่าเส้นเขตแดนอยู่ที่ใด และยิ่งในช่วงสงครามเวียดนาม การหลบภัยและการใช้เส้นทางในกัมพูชาของกองกำลังเวียดกงหรือแนวร่วมปลดปล่อยเวียดนามภาคใต้ เพราะการปราบปรามคอมมิวนิสต์ร่วมกันระหว่างรัฐบาลไซ่ง่อนและกลุ่มลอนดอน ประกอบกับการทิ้งระเบิดของสหรัฐอเมริกา ซึ่งทำให้เป็นภาระยากที่จะพิจารณาว่าพรมแดนกัมพูชา-เวียดนามอยู่ที่ไหน¹¹

หลังการปลดปล่อยในปี ค.ศ. 1975 จะเป็นต้นเหตุผลของความคลุมเครือของเส้นเขตแดน หรืออื่นใดก็ตาม ทหารเวียดนามปฏิเสธคำขอร้องรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย (Democratic of Kampuchea) ที่ให้เคลื่อนย้ายกลับเข้าไปในดินแดนเวียดนาม ที่เห็นได้เด่นชัดคือ กรณีของจังหวัดรัตนคีรี ทำให้กัมพูชาตัดสินใจใช้กำลังทหารเข้าจัดการกับปัญหาดังกล่าว สถานการณ์ในทำนองเดียวกันเกิดขึ้นเกือบจะทุกบริเวณตามแนวชายแดนเวียดนาม-กัมพูชา ทั้งที่เป็นชายแดนทางบกและทางทะเล

2.1.1 ปัญหาพรมแดนทางบก

ดังได้กล่าวข้างต้นว่าปัญหาพรมแดนเวียดนาม-กัมพูชามีต้นกำเนิดจากการปักปันเขตแดนที่ฝรั่งเศสกระทำขึ้น โดยมุ่งเน้นผลประโยชน์ของเจ้าอาณานิคมเป็นสำคัญ ขณะที่กัมพูชาอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบภายใต้การบริหารการปกครองของอินโดจีนฝรั่งเศส ดินแดนที่เรียกว่า โคชินไชน่า (Cochine China)¹² อยู่ในอารักขาของที่สมบูรณ์ของฝรั่งเศสเจ้า

¹¹ เมธา พร้อมเทพ, ชนวนสงครามเวียดนามกัมพูชา, (กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา, 2533) หน้า 171-175.

¹² บริเวณที่เป็นโคชินไชน่าปัจจุบันนี้เนื้อที่ประมาณหนึ่งในสามทางตอนใต้ของประเทศเวียดนาม.

อาณานิคม ขณะที่กัมพูชามีฐานะเป็นดินแดนอิสระที่อยู่ภายใต้การคุ้มครอง (protectorate state) ของฝรั่งเศส การแบ่งปันพรมแดนระหว่างโคชินไชน่ากับกัมพูชา เริ่มต้นจากการทำแผนที่แบ่งพรมแดนโดยฝรั่งเศสในตอนต้นศตวรรษที่ 19 และมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขอีกครั้งหนึ่งในต้นศตวรรษที่ 20 ได้สร้างความเสี่ยงเปรียบให้กับกัมพูชาเป็นอย่างมาก โดยฝรั่งเศสมีความพยายามจะขยายพรมแดนของโคชินไชน่าออกไปทางเหนือและทางตะวันตก ขณะเดียวกันก็พยายามผนวกดินแดนของกัมพูชาเข้ากับโคชินไชน่า ลอเวลล์ ฟินเลย์ ให้เหตุผลไว้ 2 ประการ¹³ ต่อการดำเนินนโยบายดังกล่าวของฝรั่งเศส คือ ผลประโยชน์ทางด้านการบริหารและการคลัง ซึ่งทำให้ฝรั่งเศสสามารถขยายขอบเขตาณาจักรปกครองในอาณานิคมไปพร้อม ๆ กับความสามารถในการจัดเก็บภาษีได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายข้าว และพืชพันธุ์ทางการเกษตรอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งดินแดนที่มีพรมแดนติดกับเขตสวายเรียง ปากนกก้าว เขตขางพารา หรือเขตพรมแดนที่ติดต่อกับกัมปงจาม

จากการที่ฝรั่งเศสเห็นว่าโคชินไชน่าเป็นดินแดนของตน ทำให้การแบ่งพรมแดนในช่วงศตวรรษที่ 19 กินดินแดนที่กว้างขวางอันเป็นของกัมพูชาแต่ดั้งเดิม และในการปรับเปลี่ยนแก้ไขในต้นศตวรรษที่ 20 กลับทำให้กัมพูชาเสียดินแดนมากขึ้นไปอีก¹⁴ ฝรั่งเศสจากอินโดจีนภายหลังพ่ายแพ้ที่เดียนเบียนฟู พร้อม ๆ กับบริเวณที่เป็นโคชินไชน่าถูกผนวกเข้ากับดินแดนเวียดนาม

ข้อตกลงต่าง ๆ ที่ทำไว้ในสมัยอาณานิคมจะดำรงอยู่ได้ตราบไต่ที่มหาอำนาจยังอยู่ เช่นเดียวกับการปักปันเขตแดน ความสงบในอินโดจีนที่เกิดขึ้นภายใต้อำนาจของเจ้าอาณานิคม ได้ยุติลงพร้อมกับการจากไปของฝรั่งเศส

¹³ ลอเวลล์ ฟินเลย์, "กรณีพิพาทบนผืนแผ่นดินเรื่องพรมแดน", ใน สุรกานต์ วัลลัญ (บก.แปล), ต้นตอแห่งความขัดแย้งระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชากับพรรคคนงานเวียดนาม, (กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา, 2532), หน้า 173-174.

¹⁴ ลอเวลล์ ฟินเลย์, "กรณีพิพาทบนผืนแผ่นดินเรื่องพรมแดน", เพิ่งอ้าง, หน้า 174-175.

เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่า ความขัดแย้งร่วมสมัยระหว่างประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีพื้นฐานสำคัญอยู่ที่การกำหนดเขตแดนในสมัยอาณานิคม ปัจจัยพื้นฐานแห่งความขัดแย้งทำนองนี้เกิดขึ้นเช่นกัน ในความสัมพันธ์ระหว่างเวียดนามและกัมพูชา พื้นที่ทางบกที่เป็นภวณิพาทระหว่างประเทศทั้งสองประกอบไปด้วย บริเวณปากนกก้าว ที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงจนถึงชายฝั่งทะเล และบริเวณตอนเหนือของปากนกก้าวจนถึงชายแดนติดต่อกับลาว ซึ่งดินแดนทั้งหมดนี้ต่างเป็นแหล่งผลประโยชน์และมีความสำคัญ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และยุทธศาสตร์ความมั่นคงแตกต่างกันไป¹⁵ หลายครั้งความสำคัญของบริเวณเหล่านี้นำไปสู่การปะทะกันทางด้านทหาร (military confrontation) ระหว่างกัมพูชาประชาธิปไตยและเวียดนาม ในช่วงระหว่างปี ค.ศ. 1977-1979 โดยเฉพาะบริเวณปากนกก้าว ซึ่งเป็นดินแดนที่ยื่นเข้าไปในเวียดนามห่างจากโฮจิมินห์ซิตีเพียง 40 ไมล์

ความพยายามของทางการกัมพูชาในอันจะสงวนรักษาลพประโยชน์ทางด้านพรมแดนมีมาโดยตลอด นับแต่ได้เอกราชเป็นต้นมา กัมพูชายุติที่จะพูดพาดพิงถึงดินแดนส่วนที่ตนเองสูญเสียไปจากการปักปันเขตแดนที่เสียเปรียบกับฝรั่งเศส แต่ก็ได้เรียกร้องให้นานาชาติ โดยเฉพาะเวียดนาม เคารพพรมแดนที่เป็นอยู่ของกัมพูชาภายหลังจากได้รับเอกราช

ในช่วงระหว่างสงครามอินโดจีนครั้งที่สอง หรือช่วงปลายทศวรรษ 1960 แนวร่วมปลดปล่อยเวียดนามภาคใต้หรือเวียดกง และเวียดนามเหนือ ประกาศยอมรับบูรณภาพเหนือดินแดนของกัมพูชาตามที่เป็นอยู่หลังได้รับเอกราช ตามแถลงการณ์เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม และ 25 มิถุนายน ค.ศ. 1967 คำประกาศดังกล่าวได้รับการยืนยันอีกครั้งเมื่อวันที่ 25 เมษายน ค.ศ. 1970 ที่กว้างตั้ง ใน "คำแถลงการณ์ร่วมของการประชุมสุดยอดประชาชนอินโดจีน" ทั้งนี้เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนกับการที่เวียดนามขอใช้ดินแดนกัมพูชาเป็นที่หลบภัยและเป็นฐานปฏิบัติการทางทหารเพื่อปลดปล่อยเวียดนามภาคใต้ของกองทหารของตน ขณะเดียวกันในช่วงระยะเวลาดังกล่าวก็มีผู้อพยพชาวเวียดนามจำนวนมากได้ข้ามพรมแดนเข้ามาในดินแดนกัมพูชา มาพร้อมกับชาวเวียดนามที่เข้ามาตั้งแต่สมัยอาณานิคม ทำให้คาดการณ์ได้ว่า ทางเขตตะวันออกของกัมพูชา ซึ่งมีความสำคัญทางเศรษฐกิจในฐานะเป็นเขตปลูกยางพารา จะมีคนเชื้อสาย

¹⁵ เมธา นริมเทท, ชนวนสงครามเวียดนามกัมพูชา, อ้างแล้ว, หน้า 142-151.

เวียดนามอาศัยอยู่เป็นส่วนใหญ่¹⁰ และภายหลังจากการปลดปล่อยในปี ค.ศ. 1975 ประชาชนและกองกำลังเวียดนามบางส่วนยังคงปักหลักและไม่ยอมถอนออกมาจากกัมพูชา ตามคำขอร้องของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย ที่ยที่สุดได้นำไปสู่ข้อขัดแย้งและการปะทะกันทางทหารในปี ค.ศ. 1977

2.1.2 ปัญหาพรมแดนทางทะเล

ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1975 หลังจากที่พรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาได้รับชัยชนะทั่วประเทศและกองกำลังปลดปล่อยเวียดนามภาคใต้ยึดไซ่ง่อนได้ไม่นานนัก กองกำลังกัมพูชาได้บุกเข้าโจมตีหมู่เกาะช่ายผั่งในทะเลจีนใต้ โดยในวันที่ 10 เดือนเดียวกันได้เข้ายึดเกาะทอจู่ (To-Chu/Pomlo Panjang) ซึ่งอยู่ใต้เส้นเบร์วิเออร์ (Brevie line) และในเดือนมิถุนายนกองทหารเวียดนามสามารถขับไล่ทหารกัมพูชาออกจากเกาะทอจู่พร้อม ๆ กับยึดครองเกาะในหมู่เกาะฮอนทรอค (Hon-Troc/Poulo Wei) ความขัดแย้ง ดังกล่าวสามารถแก้ไขได้เมื่อ พอล พต (Pol Pot) เลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาเดินทางเยือนฮานอยในเดือนมิถุนายน และการเดินทางเยือนพนมเปญของเลอด่าน (Le Duan) เลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม กองทหารฮานอยได้ถอนออกจากหมู่เกาะฮอนทรอค

หมู่เกาะดังกล่าวมีความสำคัญทั้งทางด้านยุทธศาสตร์ ในฐานะที่อยู่ในอาณาบริเวณของเมืองท่ากำปงโสม (หรือสีหนุวิลล์) ท่าเรือน้ำลึกแห่งเดียวของกัมพูชา และขณะเดียวกันก็มีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ และเป็นที่ยึดกันว่าจะอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะน้ำมัน

ความพยายามจะอ้างกรรมสิทธิ์เหนือหมู่เกาะบริเวณนั้นของเวียดนามและกัมพูชา เริ่มมีขึ้นภายหลังจากที่ทั้งสองประเทศได้รับเอกราช ทั้งนี้เป็นผลจากความล้มเหลวของฝรั่งเศสที่ไม่สามารถกำหนดพรมแดนทางทะเลระหว่างกัมพูชาและเวียดนามให้ชัดเจนก่อนที่ทั้งสองประเทศจะได้อิสรภาพ

¹⁰ ลอเวลล์ ฟินเลย์, "กรณีพิพาทบนผืนแผ่นดินเรื่องพรมแดน", ใน สุรภานต์ วัฒนชัย, อ้างแล้ว, หน้า 182.

เส้นแบ่งเขตการบริหารหมู่เกาะชายฝั่งระหว่างกัมพูชาและเวียดนามถูกกระทำขึ้น เมื่อวันที่ 31 มกราคม ค.ศ. 1939 โดยข้าหลวงใหญ่เบรวีเออร์ (Governor Brevie) เส้นแบ่งดังกล่าวนี้ในเวลาต่อมาเรียกว่า "เส้นเบรวีเออร์" (Brevie line) ซึ่งกำหนดให้ "ทุก ๆ เกาะที่ตั้งอยู่เหนือเส้นตั้งฉากซึ่งลากจากชายฝั่ง ณ จุดที่เป็นเส้นเขตแดนระหว่างกัมพูชาและโคชินไชน่า อยู่ภายใต้การบริหารของกัมพูชา และทุก ๆ เกาะที่ตั้งอยู่ใต้เส้นดังกล่าว รวมทั้งเกาะฟูคว็อก อยู่ภายใต้การบริหารของโคชินไชน่า"

ในการเจรจาเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์เหนือหมู่เกาะดังกล่าว จากข้อมูลของทางการเวียดนามสรุปได้ความว่าก่อนหน้า ค.ศ. 1975 กัมพูชาปฏิเสธการแบ่งพรมแดนทางทะเลโดยอาศัยเส้นเบรวีเออร์ ทั้งนี้เพราะผู้นำกัมพูชาไม่ยอมรับการปกครองเกาะฟูคว็อกโดยเวียดนาม ภายหลังกอมมิวนิสต์เข้ายึดครองกัมพูชาและเวียดนาม ทั้งสองฝ่ายได้เปิดการเจรจากันเมื่อกลางปี ค.ศ. 1976 ได้ข้อสรุปว่ากัมพูชายกเลิกกรรมสิทธิ์ของตนในเกาะฟูคว็อก แต่ขอให้ยอมรับว่าเส้นเบรวีเออร์เป็นพรมแดนกั้นหมู่เกาะและน่านน้ำด้วย ขณะที่เวียดนามยอมรับแต่เพียงว่าเส้นเบรวีเออร์เป็นเส้นกั้นหมู่เกาะ ไม่ใช่เส้นแบ่งน่านน้ำ การเจรจាក็นุ้กเคลื่อนออกไปเพราะปัญหาการปะทะกันตามแนวพรมแดนทางบก จนกระทั่งทั้งสองฝ่ายประกาศตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกันใหม่ปลายปี ค.ศ. 1977

ปัญหาข้อพิพาทเส้นเขตแดนระหว่างกัมพูชาและเวียดนามที่ผ่านมาจึงเป็นความผิดพลาดของลัทธิอาณานิคมของฝรั่งเศส ซึ่งเริ่มเข้ามาครอบครองดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นอาณานิคม มหาอำนาจฝรั่งเศสจึงริเริ่มให้มีการกำหนดเส้นเขตระหว่างประเทศ โดยวิธีดำเนินการขอเจรจากำหนดเส้นเขตแดนกับกัมพูชา แต่เพราะสาเหตุของดุลอำนาจของภาคีสันติสัญญาไม่เท่าเทียมกัน จึงทำให้กัมพูชาซึ่งเป็นรัฐอธิปไตยที่เล็กกว่าเสียเปรียบในการเจรจายกเว้นเส้นเขตแดนอยู่ตลอดเวลา การพยายามเข้าครอบครองดินแดนของเวียดนามต่อจากเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส จึงได้รับการต่อต้านจากชาวกัมพูชาตลอดมา ไม่ว่าจะเป็นการเข้าครอบครองดินแดนทั้งทางบกและทางทะเล อีกทั้งการเข้าครอบครองดินแดนทั้งทางบกและทางทะเลของเวียดนามต่อดินแดนของกัมพูชาไม่ถูกต้องตามหลักการ ได้มาซึ่งดินแดนของรัฐโดยการเข้าครอบครอง และยังไม่เข้ากับหลักเกณฑ์การได้มาซึ่งดินแดนของรัฐโดยผลของกฎหมายตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ ดังที่ได้กล่าวถึงไว้ข้างต้น การกระทำของเวียดนามจึงเป็นการกระทำที่ละเมิดต่อกฎหมายระหว่างประเทศในปัญหาข้อพิพาทเรื่องเส้นเขตแดน

การที่เส้นเขตแดนเป็นเสมือนเส้นแบ่งเขตการใช้อำนาจของรัฐ เขตแดนจึงมีความสำคัญต่อความมั่นคง และความเจริญรุ่งเรืองของชาติ เขตแดนจึงเป็นเรื่องวิกฤต

ที่รัฐทุกรัฐจะต้องพึงรักษาไว้เพื่อบูรณภาพแห่งดินแดนของตน แนวทางของกฎหมายระหว่างประเทศในเรื่องเส้นเขตแดนในปัจจุบันนี้ ได้นำไปสู่แนวความคิดที่ผ่อนปรนระหว่างกัน เช่น แนวความคิดความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน ในบริเวณชายแดน เพื่อลดข้อพิพาทในเรื่องเส้นเขตแดน ในลักษณะของการทำสนธิสัญญาทวิภาคีหรือพหุภาคี มิใช่เป็นการรุกราน (aggression) และยึดครอง (occupation) ด้วยกำลังทหาร ดังที่เวียดนามกระทำต่อกัมพูชา

2.1.3 ยุทธศาสตร์ความมั่นคงของเวียดนาม

สาเหตุสำคัญประการหนึ่งของปฏิบัติการทางทหารของเวียดนามในกัมพูชาเมื่อปลายปี ค.ศ. 1978 ถึงต้นปี ค.ศ. 1979 ก็คือการเสริมสร้างความมั่นคงของประเทศ และปลอดภัยจากการคุกคามของมหาอำนาจ ยุทธศาสตร์ดังกล่าวดำเนินมาเป็นระยะเวลาชยาวนานมาแต่อดีต

ในอดีตที่ผ่านมา นโยบายของเวียดนามในการแผ่ขยายดินแดนถูกสะกัดกั้นไว้บริเวณทางเหนือและทางตะวันตก ทั้งนี้ด้วยเหตุผลทางการเมืองและภูมิศาสตร์ทำให้อพยพเคลื่อนย้ายลงมาทางใต้ ปรากฏการณ์การเคลื่อนย้ายลงมาทางใต้ (Nam Tier) ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 10 และถูกพิจารณาว่าเป็นประวัติศาสตร์ของชาวเวียดนาม¹⁷ นั้น ได้ดำเนินมาพร้อม ๆ กับการกลืนดินแดนที่เรียกว่าอาณาจักรจัมปา (Champa) และการผนวกเอาดินแดนบางส่วนของกัมพูชาไป การผนวกเอาดินแดนต่าง ๆ ดังกล่าวในอดีต ด้านหนึ่งอาจพิจารณาได้ว่าเป็นผลมาจากความต้องการจะประกันความมั่นคงและสร้างเสถียรภาพให้กับเวียดนามเอง

เกี่ยวกับกรณีการรุกรานกัมพูชาได้ย้ำความเชื่อดังกล่าวข้างต้น จากการศึกษาของภาสกร ศิริชนะพันธุ์¹⁸ พบว่าสาเหตุและเป้าหมายของการยึดครองกัมพูชาของเวียดนามประการหนึ่งคือ ความมั่นคงปลอดภัย (security factor) ในทางการเมือง การดำรงอยู่ของสองประเทศซึ่งเป็นพันธมิตรและมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเวียดนาม ทางชายแดนด้านตะวันออก

¹⁷ ดูรายละเอียดใน เมธา พร้อมเทพ, ชนวนสงครามเวียดนาม-กัมพูชา, อ้างแล้ว, หน้า 10-28.

¹⁸ ภาสกร ศิริชนะพันธุ์, "กัมพูชาทางออกหรือทางตันของเวียดนาม", ใน เขียน วีระวิทย์ (บรรณาธิการ), กัมพูชา, (กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา, 2524), หน้า 45-77.

ตกจะ "สร้างเงื่อนไขซึ่งประกันการสร้างสรรสังคมนิยมได้เป็นอย่างดี"¹⁹ ในกรณีที่การดำเนินนโยบายที่เป็นปฏิปักษ์ต่อเวียดนาม ไม่ว่าจะเป็นการกักขังปัญหาพรมแดน ปัญหาการตีความทางอุดมการณ์สังคมนิยม และทำที่สุดการขีดขวางการสถาปนาความสัมพันธ์พิเศษกับเวียดนามของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย (Democratic of Kampuchea) ทำให้ผู้นำฮานอยเริ่มตระหนักว่าเป็นการคุกคามโดยตรงต่อความปลอดภัยและความมั่นคงของเวียดนาม

ในทางภูมิศาสตร์และมานุษยวิทยา จากกรณีที่เวียดนามมีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านเป็นทางยาวกว่า 2,000 กิโลเมตร และมีภูมิประเทศที่เป็นลักษณะเรียวยาวขนานไปกับชายฝั่งทะเล ตอนกลางของประเทศซึ่งติดต่อกับลาวมีลักษณะแคบ²⁰ ทำให้ง่ายต่อการจะถูกตัดแบ่งเป็นสองส่วน นอกจากนี้บริเวณชายแดนที่ติดกับประเทศเพื่อนบ้านมีชนกลุ่มน้อยเชื้อชาติต่าง ๆ อาศัยอยู่ ซึ่งอาจเกิดการแทรกแซงจากประเทศอื่นเข้ามาได้ และพื้นที่ที่เป็นศูนย์กลางในการเพาะปลูกของประเทศซึ่งอยู่ทางตอนเหนือติดกับจีนและตอนใต้ติดกับกัมพูชา ง่ายแก่การถูกทำลาย²¹ ดังนั้นการตัดสินใจเข้าไม่มีอิทธิพลและครอบครองกัมพูชา จึงน่าจะทำให้ผู้นำเวียดนามคลายความวิตกกังวลเกี่ยวกับปัญหาความปลอดภัยในส่วนนี้ได้

จากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา เราพบว่า กัมพูชา และลาว มักจะเป็นบริเวณที่มีการแย่งชิงอิทธิพลครอบครองระหว่างเวียดนามกับประเทศคู่แข่ง และในหลาย ๆ โอกาสทั้งสองประเทศจะถูกใช้เป็นฐานปฏิบัติการในการคุกคามความมั่นคงต่อเวียดนาม

นับตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา ทั้งลาวและกัมพูชาได้กลายเป็นบริเวณช่วงชิงอิทธิพลระหว่างเวียดนามกับไทย ทั้งไทยและเวียดนามต่างถือว่าตัวเองมีสิทธิ

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁹ Le Courier du Vietnam, No. 44, janvier 1976, p. 2.

²⁰ จากระทั่งเมื่อเวียดนามลงนามในสนธิสัญญาปักปันเขตแดน (delimitation treaty) กับลาว เมื่อ 10 กรกฎาคม 1977 พื้นที่ส่วนนี้มีระยะทางยาวเพียง 50 กิโลเมตร

²¹ ภาสกร ศิริชนะพันธุ์, "กัมพูชาทางออกหรือทางตันของเวียดนาม", อ้างแล้ว, หน้า

จะเข้าไปมีอำนาจในบริเวณดังกล่าว และพยายามกีดกันอีกฝ่ายหนึ่งมิให้เข้าไปยุ่งเกี่ยว²² การที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสามารถเข้าไปมีอิทธิพลเหนือลาวและกัมพูชาได้ จะทำให้อีกฝ่ายคิดว่าตนเอง กำลังถูกคุกคามความมั่นคงและความปลอดภัย

ในช่วงสงครามอินโดจีนครั้งที่สอง ทั้งลาวและกัมพูชา ได้กลายเป็น ฐานปฏิบัติการทางทหารของสหรัฐอเมริกา ในการรุกเข้าไปยังเวียดนามและปิดล้อมการปฏิบัติ 2 การในการปลดปล่อยเวียดนามภาคใต้ ข้อเท็จจริงดังกล่าวทำให้ผู้นำเวียดนามพิจารณาว่าทั้งลาว และกัมพูชาอ่อนแอจนเกินกว่าจะต่อต้านแรงกดดันและอำนาจจากภายนอกที่ต้องการจะใช้ดินแดน ของทั้งสองประเทศในการทำลายผลประโยชน์ของเวียดนาม²³ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภายหลังจากที่พรรคคอมมิวนิสต์ของทั้งสองประเทศในอินโดจีนสามารถยึดอำนาจ และสามารถขับได้ จักรวรรดินิยมอเมริกาออกไปได้เมื่อกลางปี ค.ศ. 1975 ความสัมพันธ์จีน-เวียดนามเริ่มเลวร้าย ลง เพราะเวียดนามมีความสงสัยต่อการดำเนินนโยบายของจีน ที่มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับสหรัฐ มากขึ้น²⁴ และประกอบกับความขัดแย้งทางประวัติศาสตร์และเชื้อชาติของทั้งสอง ทำให้ เวียดนามเริ่มมองจีนอย่างเคลือบแคลงสงสัยมากขึ้น จนกระทั่งมองว่าจีนเป็นศัตรูที่สำคัญ และในที่สุดจีนก็ได้ตัดความช่วยเหลือที่เคยให้กับเวียดนามลง ขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับรัฐบาล กัมพูชาประชาธิปไตยกลับพัฒนาขึ้นตามลำดับ โดยจีนให้ความช่วยเหลืออย่างมากมายต่อกัมพูชาทั้ง ทางด้านทหารและเศรษฐกิจ ในช่วงเวลาดังกล่าวที่มีปรีชาจีนในกัมพูชาราวหมื่นคน²⁵

²²ดูรายละเอียดใน ถนอม อานามวัฒน์, ภูมิหลังความสัมพันธ์ระหว่างไทย-เขมร-ญวน, (กรุงเทพฯ : แสงรุ่งการพิมพ์, 2523), หน้า 129-145.

²³William S. Turley, "The Indochina Crisis : Vietnamese Perspective, Internal Developments and Implication for Southeast Asia", Seminar on Southeast Asian Politics in the 80, National University of Malaysia, 24 February 1983, p. 2.

²⁴เดือนกุมภาพันธ์ 1972 ประธานาธิบดีนิกสัน เดินทางไปเยือนจีนและออกแถลงการณ์ ร่วมกับจีน ทั้ง ๆ ที่ขณะนั้นสงครามอินโดจีนครั้งที่สองกำลังดำเนินไปอย่างรุนแรง อีกทั้งยังเป็น ช่วงระยะเวลาที่สหรัฐอเมริกากระดมทั้งระเบิดเวียดนามอย่างหนัก

²⁵ตัวเลขนี้ไม่มีหลักฐานยืนยันที่แน่นอนในทางวิชาการ เป็นตัวเลขประมาณการ

2.2 ความขัดแย้งทางด้านอุดมการณ์ (ideological conflict)

ความขัดแย้งทางด้านอุดมการณ์เกี่ยวกับการตีความแนวความคิดสังคมนิยม ได้รับการกล่าวอ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากฝ่ายกัมพูชาประชาธิปไตย ว่าเป็นสาเหตุประการหนึ่ง ซึ่งนำไปสู่การเป็นปฏิปักษ์กันระหว่างเวียดนามและกัมพูชา ในที่นี้จะแยกพิจารณาเป็นสองประเด็นคือ ปัญหาเรื่อง "สหพันธ์รัฐอินโดจีน" (Indochinese Federation) และปัญหาชาตินิยม (nationalism) และลัทธิสากลนิยมแห่งชนชั้นกรรมมาชีพ (proletariat internationalism)

2.2.1 ปัญหาเรื่อง "สหพันธ์รัฐอินโดจีน"

เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม ค.ศ. 1978 กัมพูชาประชาธิปไตยได้ประกาศเงื่อนไขสำคัญในการจะแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งกับเวียดนาม โดยเรียกร้องให้เวียดนามยุติการกระทำที่ก้าวร้าว การผนวกดินแดน การดำเนินกิจการอันเป็นการบ่อนทำลายกัมพูชา และที่สำคัญเรียกร้องให้เวียดนามละเลิกอย่างเป็นการถาวรต่อยุทธศาสตร์ที่จะทำให้กัมพูชาอยู่ในการครอบงำของเวียดนามภายใต้โครงสร้าง "สหพันธ์รัฐอินโดจีน"²⁶ จากเงื่อนไขดังกล่าวทำให้พิจารณาได้ว่า ผู้นำกัมพูชาประชาธิปไตยให้ความสำคัญกับยุทธศาสตร์การจัดตั้ง "สหพันธ์รัฐอินโดจีน" ของเวียดนาม ว่าเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งของความขัดแย้งเวียดนาม-กัมพูชา ในทัศนะของพวกเขา เจตน์เจ้านงในการสถาปนาสหพันธ์รัฐอินโดจีนมาจาก "ชนรชาติที่ก้าวร้าว เป็นภัยผนวกดินแดน และยึดครองดินแดนของประเทศอื่น"²⁷ พวกเขาคิดว่าผู้นำเวียดนามพยายามนำยุทธศาสตร์การจัดตั้ง "สหพันธ์รัฐอินโดจีน" มาใช้ ขณะที่อยู่ภายใต้การปกครองของลัทธิอาณานิคม โดยผ่าน

²⁶Note of Foreign Ministry of Democratic of Kampuchea, 15. May 1978.

²⁷กรมหนังสือพิมพ์และข่าวสาร กระทรวงการต่างประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย, ก่อนกัมพูชาแตก : สมุดปกดำ ข้อเท็จจริงและหลักฐานแห่งการกระทำที่ก้าวร้าวรุกราน และผนวกดินแดนของเวียดนามต่อกัมพูชา, เพตรา เบญจรงค์ และคณะ (แปล), (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ ลอมฟาง), หน้า 43.

พรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน ซึ่งยึดถือนโยบาย "ต่อสู้ให้อินโดจีนที่เป็นเอกราชเพื่อก่อตั้งสหพันธรัฐอินโดจีน.... พรรคนี้มีภารกิจชี้นำกัมพูชา ลาว และเวียดนาม ในภาคต่อต้านลัทธิอาณานิคมฝรั่งเศส เพื่อปลดปล่อยทั้งสามประเทศ และมีภารกิจในการก่อตั้งสหพันธรัฐซึ่งมีความเป็นหนึ่งเดียวทางการเมือง เศรษฐกิจ และการทหาร"²⁸

แต่ในข้อเท็จจริงเราจะพบว่า "สหพันธรัฐอินโดจีน" และโครงสร้างการบริหารที่แท้จริงของสหพันธรัฐดังกล่าว เป็นผลงานของฝ่ายบริหารฝรั่งเศสในอินโดจีน เพื่อการปกครองอินโดจีนภาคส่วนต่าง ๆ อันประกอบด้วย โคชินจีน อันนัม ตังเกี๋ย กัมพูชา และลาว²⁹ ในส่วนที่เกี่ยวกับพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน ซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี 1930 ภายใต้การเรียกร้องของขบวนการคอมมิวนิสต์สากล (Communist International) พรรคนี้โดยส่วนใหญ่แล้ว จะได้รับการชี้นำและประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นชาวเวียดนาม มีจุดมุ่งหมายจะ "ต่อสู้เพื่ออิสรภาพและเอกราชอย่างสมบูรณ์ของอินโดจีน" และ "แบ่งปันที่ดินให้กับชาวนา"³⁰ ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีความจำเป็นจะต้องเรียกร้องความสามัคคีกันระหว่างประชาชนทั้งสามประเทศในอินโดจีน และพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนก็ได้ประกาศขุบตัวเอง โดยคณะกรรมการกลางของพรรค เมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม ค.ศ. 1951 และหลังจากนั้นพรรคคอมมิวนิสต์ของทั้งสามประเทศอินโดจีนก็ปรากฏขึ้น : พรรคลาวแดง (Lao Dong) หรือพรรคกรรมกรเวียดนาม พรรคประชาชนกัมพูชา และพรรคประชาชนลาว³¹ จากข้อเท็จจริงดังกล่าว ความต่อเนื่องและสัมพันธ์กันระหว่าง "สหพันธรัฐอินโดจีน" กับ "พรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน" จึงมีค่อนข้างจะเลือนลาง นอกจากนั้นกระทรวงการ

²⁸ กรมหนังสือพิมพ์และข่าวสาร กระทรวงการต่างประเทศกัมพูชาประจำชิปโตส, เนิ่งอ้าง, หน้า 69.

²⁹ Alain Russio, Vivre au Vietnam, (Paris : Ed. Socialer, 1981), p. 311.

³⁰ Catherine Quiminal, Le Kampuchea, (Paris : Anthropos, 1982), pp. 11-12.

³¹ ต่อมาภายหลังมีการเปลี่ยนชื่อเป็น พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม พรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา และพรรคประชาชนปฏิวัติลาว.

ต่างประเทศเวียดนาม³² ได้ปฏิเสธการดำรงอยู่ของแนวคิด "สหพันธรัฐอินโดจีน" โดยยืนยันว่า "ปัญหาสหพันธรัฐอินโดจีน ได้กลายเป็นเรื่องราวในประวัติศาสตร์โดยสิ้นเชิง"

อย่างไรก็ตาม การตีความประวัติศาสตร์โดยกัมพูชาประชาธิปไตย ทำให้ผู้นำกัมพูชาในสมัยนั้นประกาศนโยบายต่อต้านเวียดนาม และปราบปรามสมาชิก พรรคชาวกัมพูชาที่คิดว่ามีแนวคิดตามแนวทางของเวียดนาม สำหรับผู้นำกัมพูชาประชาธิปไตย เวียดนามได้กลายเป็นศัตรูที่สำคัญของพวกเขา

2.2.2 ลัทธิชาตินิยมและสากลนิยมชนชั้นการรมาชีพ

ในเชิงอุดมการณ์ ขณะที่พรรคคอมมิวนิสต์ทั้งสองต่างอ้างความคิด มาร์กซ์-เลนิน เป็นแนวทางการปฏิวัติสังคม แต่เราพบข้อแตกต่างในการนำเอาลัทธิดังกล่าวมา ปฏิบัติและตีความทั้งต่อการดำเนิน นโยบายภายในและต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็ก่อนการยึดอำนาจหรือหลังจากที่ยึดอำนาจได้ ในปี ค.ศ. 1975 ความแตกต่างดังกล่าวล้วนทำให้รอยร้าวแห่งความขัดแย้งระหว่างเวียดนามกับกัมพูชาขยายตัวมากยิ่งขึ้น

ความแตกต่างที่เห็นเด่นชัดระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามและกัมพูชาเกี่ยวกับกรณีอุดมการณ์ทางการเมือง คือ ลักษณะแนวทางชาตินิยม (nationalism) ซึ่งพรรคกัมพูชายึดถือ ขณะที่พรรคเวียดนามเห็นสอดคล้องกับแนวทางสากลนิยมชนชั้นการรมาชีพ (international proletariat)

ในเอกสารทางการเมืองของกัมพูชาประชาธิปไตย³³ อ้างว่า เวียดนามโจมตีนโยบายของพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา นับตั้งแต่มีการก่อตั้งพรรคขึ้นมาเมื่อปี ค.ศ. 1960 ประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งที่ทางพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาถูกคัดค้านคือ การดำเนินนโยบายบนแนวทางเอกราชและอธิปไตย ซึ่งแม้ที่จริงแล้วเท่ากับเป็นการปฏิเสธแนวทางสากลนิยมชนชั้นการรมาชีพ

³²Ministere des Affaires Etrangeres de la Republique Socialist du Vietnam, "La Verite sur la Quesition de la Federation Indochinoise", in Dossier Kampuchea, (Hanoi : Le Courrier du Vietnam (Ed.), 1978), p. 97.

³³กรมหนังสือพิมพ์และข่าวสาร กระทรวงการต่างประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย, สมุดปกดำ, อ้างแล้ว, หน้า 93.

ที่เวียดนามยึดถือ เอกสารเล่มเดียวกันอ้างคำพูดของ เล ด่วน (Le Duan) เลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามในขณะนั้นว่า "ในโลกนี้การจะมายึดถือหลักความเป็นเอกราช และอธิปไตยอย่างโดด ๆ นั้นเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ ประเทศหนึ่งต้องพึ่งพาประเทศอื่น ๆ ซึ่งเป็นความจริง แม้แต่ในกรณีของเวียดนาม ดังนั้นสามประเทศอันได้แก่ เวียดนาม ลาว และกัมพูชา จึงต้องสนับสนุนซึ่งกันและกัน"³⁴ ในการต่อสู้เพื่อการปฏิวัติกัมพูชานั้น ผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม เสนอให้พรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชายุติหรือหลีกเลี่ยงการต่อสู้ด้วยกำลัง อาวุธ และให้พรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาอนุญาตว่า เวียดนามจะ ได้รับชัยชนะ หลังจากนั้นก็กองทัพเวียดนามจะเข้ามาช่วย "ปลดปล่อย" กัมพูชา ซึ่งในทัศนะของกัมพูชาแล้ว ยุทธศาสตร์ดังกล่าวเป็นเพียงกลอุบายในการมุ่งทำลายการปฏิวัติของกัมพูชา³⁵

ทัศนะแตกต่างเกี่ยวกับสากลชนชั้นกรรมมาชีพ เกิดขึ้นทั้งในมิติของความสัมพันธ์กับต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งจีน-โซเวียต เวียดนามค่อนข้างจะ ไม่ให้ความสำคัญมากนักกับความขัดแย้งระหว่างปักกิ่ง-มอสโก แต่ตลอดเวลาได้แสดงความเสียใจ ต่อความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ขณะเดียวกันก็ปฏิเสธการสิ้นสุดลงของความคิดสากลนิยมชนชั้นกรรมมาชีพ และถือว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นความ ไม่ลงรอยกันชั่วคราวในขบวนการคอมมิวนิสต์มากกว่าที่จะยอมรับว่าเป็นความขัดแย้งที่ไม่อาจประนีประนอมกันได้ ขณะที่พรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาถือกำเนิดขึ้น และเติบโตในท่ามกลางความขัดแย้ง ได้รับเอาแนวความคิดและจุดยืนต่อต้านท่าทีและนโยบายของ สหภาพโซเวียตในขณะนั้น

ลักษณะความเป็นชาตินิยมและความกลางแกลงใจต่อลัทธิสากลนิยมของพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา สามารถอธิบายได้ด้วยปัจจัยทางประวัติศาสตร์ ในการต่อสู้ปฏิวัติสังคมนิยม³⁶ ในการเคลื่อนไหวการปฏิวัตินับตั้งแต่สมัยสีหนุ จนกระทั่งสมัยลอนนอล ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกา พรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาต้องต่อสู้กับระบบศักดินา และขุนนางอำนาจนิยมที่รักชาติ พร้อม ๆ กับการต่อต้านการแผ่ขยายอิทธิพลของจักรวรรดินิยม การเคลื่อนไหวต่อต้าน

³⁴ เฟิ่งอ๋าง, หน้า 97.

³⁵ เฟิ่งอ๋าง, หน้า 100.

³⁶ ดูรายละเอียดใน สตีเฟน อาร์ เฮดเดอร์, "ต้นเหตุของความขัดแย้ง", ใน สุรگانต์ วัฒนชัย (บก.แปล), ต้นตอแห่งความขัดแย้งระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชากับพรรคแรงงานเวียดนาม, อ้างแล้ว, หน้า 1-65.

อำนาจรัฐเช่นนี้ คอมมิวนิสต์จะไม่สามารถสร้างฐานสนับสนุนจากประชาชนโดยความคิดชาตินิยม
ธรรมดาหรือปฏิรูปได้ พวกเขาจำเป็นต้องดำเนินมาตรการต่อสู้ทางชนชั้นต่อศัตรูที่ฝังรากลึกภายใน
ประเทศด้วยลักษณะชาตินิยมจัด และแนวทางชาตินิยมนี้จะต้องกระทำได้ดีกว่าชนชั้นปกครองด้วย
ดังนั้นเราจึงพบว่า แนวคิดการต่อสู้ทางชนชั้น (class struggle) และความคิดชาตินิยมได้
กลายเป็นส่วนประกอบสำคัญของ การเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชามาโดยตลอด

สาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่ตอกย้ำความไร้ศรัทธาต่อขบวนการพรรค
คอมมิวนิสต์สากล และเน้นการต่อสู้ด้วยการพึ่งพิงตนเองของพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาก็คือ นับตั้งแต่
ก่อตั้งขึ้นมาพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาไม่เคยมีส่วนเกี่ยวข้องกับขบวนการคอมมิวนิสต์สากลเลย
และไม่เคยติดต่อกับพรรคคอมมิวนิสต์อื่นอย่างเปิดเผย ตลอดช่วงปี ค.ศ. 1960 จีนและสหภาพ
โซเวียตให้ความช่วยเหลือกับรัฐบาลเจ้าสีหนุ ขณะเดียวกันสหภาพโซเวียตก็โจมตีพรรคคอมมิวนิสต์
กัมพูชาในปี ค.ศ. 1967 และในปี ค.ศ. 1968 ซึ่งเป็นที่พรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาประกาศต่อสู้
ด้วยกำลังอาวุธ รัฐบาลจีนก็ให้ความช่วยเหลือทั้งทางด้านอาหารและเศรษฐกิจต่อเจ้าสีหนุ แม้
กระทั่งภายหลังการรัฐประหารของลอนนอล สหภาพโซเวียตยังให้การรับรองรัฐบาลพนมเปญ ขณะที่
ที่จีนเริ่มหันหน้าเข้าเจรจากับสหรัฐอเมริกา ภายใต้ประสพการณ์ดังกล่าวจึงไม่น่าประหลาดใจนักที่
พรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาจะมีศรัทธาเพียงน้อยนิดต่อกลุ่มคอมมิวนิสต์ด้วยกันเอง ในการขอความช่วยเหลือ
หรือแม้กระทั่งในการจะเป็นพันธมิตรด้วย

จากความแตกต่างที่กล่าวมาข้างต้น เวียดนามตัดสินใจแก้ปัญหาโดย
การดำเนินนโยบายรุกทางด้านอาหาร โดยยกกองทัพเข้าโจมตีกัมพูชา ในปลายปี ค.ศ.
1978 และสามารถยึดครองกัมพูชาได้ในต้นปี ค.ศ. 1979 ทั้งนี้โดยอ้าง "สิทธิการตอบโต้การ
โจมตีจากภายนอก" และ "ความไร้เกียรติของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยเกี่ยวกับปัญหาการ
ล้างเผ่าพันธุ์" (genocide) และหลังจากนั้นก็จัดตั้งระบอบเฮง สัมริน ขึ้นปกครองในพนมเปญ
พร้อมกับกองทัพของตนเองไว้ในกัมพูชากว่า 2 แสนคน ฝ่ายกัมพูชาประชาธิปไตยถอนออก
จากพนมเปญ เพื่อเตรียมการตอบโต้การรุกรานกัมพูชาของเวียดนาม และด้วยเหตุผลข้ออ้างดัง
กล่าวข้างต้นของเวียดนามจึงนำไปสู่เหตุการณ์ที่เรียกว่า "สถานการณ์ในกัมพูชา"

ปฏิกริยาของนานาประเทศต่อปฏิบัติการทางทหารของเวียดนามใน
กัมพูชามีปรากฏเป็น 2 แนวทาง ประเทศในโลกตะวันตก อาเซียน และจีน คัดค้านการรุกราน
(aggression) และยึดครอง (occupation) กัมพูชาของเวียดนาม และเรียกร้องให้
เวียดนามถอนทหารของตนออกจากกัมพูชา พร้อมกับเรียกร้องให้สหประชาชาติเข้ามาแก้ปัญหา
ขณะที่ประเทศต่าง ๆ ในฝ่ายสหภาพโซเวียตนั้นต่างเห็นพ้องกับเวียดนามว่าไม่มีปัญหา
กัมพูชา และสถานการณ์ในกัมพูชาไม่สามารถจะหวนคืน (irreversible) ได้อีก